

Száz Pál

A hidak könyve

VRBANJA, SZARAJEVO*

Ha megszakítja a nyarat az őszi ígétét hordozó esőzés, amely már nem hasonlít sem a tavaszi záporokra, sem a nyári viharokra, a gomolygó melankóliában mindig arra gondolok, arra a hídra – ott mentem, a Skenderiján laktunk épp, a Tekija utcában, s útban az egyetemre a hídon vitt át az út –, azokra a súlyos fellegekre, amelyek megülik a völgyet, amelyek homályba borítják a Trebević fenyveseit és szikláit. Az ázott trolibuszok fakó lomhaságára, a kereszteződésben feszült dühvel várakozó kocsisorra, a tolakodó taxikra, a lejtőkről sandító szomorú házakra, melyek alatt ott terpeszkedik a szanált történelmi korokon felépült Skenderija központ kockája, s immár maga is a történelemhez tartozó régi szép időket idézi, meg az olimpia örökségét. Rideg szögleteivel a lejtőtől körbefutva amfiteátrumra emlékeztet, akár maga a völgy városa, tökéletesen simul a tájba, legalábbis Ivo Andrić és az egykori monarchista útikalauzok szerint. Eszembe jut azoknak a távoli elmosódó panelhasáboknak, a túlsó parton álldigáló romos épületeknek az emléke, amelyek utolsó mohikánokként intenek, golyónyomaitak közszemlére téve, hogy tudassák, egykor ez a város legveszélyesebb pontja volt. Aztán sorban felsejlenek azok az utak, amelyek a pláza mellett a parlament felé vezetnek a hídon túlra, és az, hogy itt, a lejtők aljában a biztos halállal nézett szembe bárki, aki a szétlőtt, kiégett trolibusz mögé bújva vesztegelt, mielőtt újabb fedezék mögé rohant. Ma is, bár hiányzik a villamos, fel lehet idézni, ha a kiürült közlekedési csomópont kellős közepére kiáll valaki, igaz, ilyesmit talán csak a téli éjszakai nyugalomban lehetne megkockáztatni.

A nyárközép derékba vágva, s a furcsa kór már kevésbé gyötör, bemegyek a könyvtárba, hogy eltereljem a figyelmem a tompa fájdalomról. Tegnap azt hittem, azért jöttem ebbe az átkozott völgybe, hogy rajta vesszek, a szorongás fojtogatott: ebből a városból nem vezetnek ki utak. Hogy hiába volt Osmić doktor ötnapos infúziókúrája, hogy a napokon át negyvenre szökő lázamat levigye. Kétségbeestem, mert nem múlt el a betegség, csak kiújul, mire megnyugtatna. Jé, hogy a hőemelkedés, a levertség, a káprázó szem, mind elvonási tünet, noha ritkábban jelentkeznek. A várost nem zárták le. Vezetnek az utak. Csak ez a nyári ború oldódna már.

Elállt az eső. Most a csatornákból, padlásokról,
a lepusztult külvárosi házak padlózata alól
patkánytetemek bűzlenek. Lépdelenek, nem keresve
különös célt ebben: vak vagyok, és megadatott,
hogy lássam azt, amit mások nem látnak.

* A szövegben idézett Abdulah Sidran-versből, a *Slijepac pjeva svome graduból* [A vak városának éneke] származó részleteket a szerző fordította.

Mentem, ebben az állapotban, mentem, ebben az egy hétig minden esős nap isméltódó keserves rutinban, mentem az émelegéssel és a lázzal, mentem a völgyi klausztrófiáival és mentem a városi paranoiával küzdve, amikor legszívesebben... Mire a híd közepére értem, magam megadva tettem volna fel a kezem. Lőjete csak le. Ebbe az állapotba érkeztek ezek, meg a verssorok, amelyek az egyetem könyvtárában kerültek elém egy másik cikk miatt kikért 1975-ös lapból. Milyen szép vers, Abdulah Sidran írta, éppen hiányzik az én versgyűjteményemből, amit otthon fejtegettem. Pedig, mint kiderült, a sarajevói gyűjtemény [*Sarajevska zbirka*] kiadásában is benne van.

Vrbanjának hívták a hidat, s így hívja ma is Zorka, és azt hiszem, minden régi sarajlijától így hallottam. Valaha, a török időkben a Ćirišhanának, avagy a csirizházi hídnak hívták, ugyanis ragasztót gyártottak ott a túlparton. Ma az Olga és Suada hídja nevet viseli, a hídon állított emléktáblán ott áll Olga Sučić és Suada Dilberović neve. Azt mondják, ők voltak a háború első áldozatai. S az állításnak nem a tényyszerűségét, de a szimbolikusságát szükséges belátni. 1992. április 5-én a Dobrinja felől a külvárosokon át érkeztek ide a tüntetők. Az esemény spontánul alakult, az ekkor már blokád alatt lévő város lakossága demonstrált a háború ellen. A demonstrálók egy része a Vrbanján a parlament irányába tartott. Mielőtt azonban oda érkezhettek volna, a lejtők felől lövések hallatszottak, a híd előtti kereszteződésbe autók fordultak be. A híd túlfelén a házsoron maradt még ezekből a sorozatokból golyónyom. Egy szemtanú megpróbálta érzékeltetni sok évvel később a képet, amit látott. Leírta a hídon ragadt embercsoportot, akik, nem lévén hová menekülni, felemelt kézzel álltak a hídon, azt ordítva: „Ubice!” [„Gyilkosok!"]. A szemtanú inkább az irányokat, a pózokat, pozíciókat magyarázza, nem talál szavakat a hídon feltett kézzel, rettenetben álló száz ember látványára. A harmincnégy éves Olga Sučić, két gyermek anyja, a parlament alkalmazottja volt. A mi szemtanúnk is diák még, akár az akkor végzős dubrovniki, huszonnégy éves medikus, Suada Dilberović. És én most éppen oda tartok, ahova ők, a parlamenthez, s előtte el, tovább az egyetemre. A táblán nevük mellett e sor: „Kap moje krvi poteče i Bosna ne presuši” [„Vérem cseppje hullik, s a Boszna árja kiszikkad”].

Sidran versében, amelyet húsz évvel ezen események előtt írt, ez áll: „Lépdelenk, / az Istennel beszélgetve, mintha maga is mellettem lépdelne: / »Tán jobban ismeri e várost bárki is nálam? / Nálam, Istenem, akinek úgy rendelted, soha ne lássa azt, akit szeret.«” S én elképzelem utam során a vakot, hogy vele együtt megyek, s hogy ő a város lelke, azé a városé, amelyet látok és szeretek, és amelyben idegen vagyok. Azé a városé, amelyben foglyul estem, amely törbe csalt, amely megbetegített, és amelyből nincs kiutam. És a folyóé, amelyben cseppenként folyik el a vérem.

A cseppek pedig a két diáklány után is csöpögtek, összefolytak. A sarajevói Rómeó és Júliaként emlegetett Admir Ismić és Boško Brkić a hídon akart átjutni, amikor orvlövészek leterítették őket. A pár teste napokig hevert egymás ölelésében a tűzveszélyes senkiföldjén. A halottak elhantolásáért senki nem vállalt életével kezességet. Boško apjának aztán sikerült kieszközölni a szerb erőknél, hogy temessék el a testüket. Aztán a háború után újratemették őket, jellemző módon a felekezeti legsemleges monarchiabeli időkben nyílt Lav temetőben. Ugyanezekben borongós-esős Tekija utcabeli napokban látogattam meg a sírjukat.

Csak tapogatózom a vers kereszteződésein: „Tudom: közel van / a híd, és másként kopognak majd rajta a léptek / és a pálca, több fény lesz a zajában.” Csak

tapogatózom, amikor azt mondom, ez a híd a Vrbanja kell, hogy legyen. Hogy az eső utáni csatornaszag is ide illik. Igaz, már nem virágoznak a hársak. Nem tudom, milyen helyen járhat a versfiktív te, a vak, vagy hogy mi járhatott Sidran fejében. Pár héttel azután, hogy a régi lapszámokban olvastam sorait, láttam őt a BBI centar előtt a könyves stégek körül sertepertelni, egy könyv árát kérdezte meg épp, majd visszatette a helyére. Egy másik alkalommal meg a Musala sarkán láttam, ment az utcán valakivel beszélgetve, az egykori tartományi kormányépület mögött. Mindkétszer szerettem volna megszólítani – s akkor megkérdezhettem volna. És elmondhattam volna, hogyan találtam utat ebbe a városba a regénye által, a régi Kovači szockós pubis végnapjaiban játszó *Emlékszel-e Dolly Bellre? [Sječaš li se Doli Bela?]* által, amelyet a buszban olvastam, s ott szálltam meg, a Jével Patke [kacsák] utcában, ahol a regény játszódik. Nem tettem, nem szólítottam meg Abdulah Sidrant, ahogy annak idején Borbély Szilárdot sem.

A versnek semmi köze ehhez a hídhöz, a vak útja nem erre vezet. De nem érdekel, mint ahogy az sem, hogy a vers húsz évvel a véres események előtt jelent meg – én e sorokba azoknak a tüntetőknek a dilemmáit látom bele, akik végül a blokádnál a városból nem távoztak:

Így kárpótolnak nincstelenségemért: felismerem,
ahogy megérint, a déli szélben felismerem azok hangját,
akik elhagyták a várost. Mintha sírnának.

Beleolvasom azok sírását, akik elmentek, mint ahogy a Vrbanját és a csatornaszagot is a versbe, s még valamit, ami mindennél fontosabb. Ugyanaz a városunkért való belső, bensőséges, nem hivalkodó, a civil természetességű, a fonákságokon felülkerekedő szeretet munkál a versben, amely a tüntetőket a parlament elé vezette. A vers híd két part közt: tehát út a gondolattól a betűig, s attól egy túlsó gondolatig.

Mondják, csak az olvasó számít. S a textusnál előbbre van az olvasat. Nem érdekel, mit gondolt a költő, csak az, hogy mire vonatkoztatom a verset. A vers szöveg, amely az én életem rendezői – várossá. A szerző halott. Az olvasó is. Egyedül a versszereplő él, a vak – és a városa: Sarajevó.

